

Nejudantys keliautojai

Sandra BERNOTAITĖ

„Kur aš esu?“ – pakėlęs žvilgsnį nuo išmaniojo telefono ekrano klausia antrojo tūkstantmečio vaikas. Karikatūroje jis stovi „nepažįstamų draugų“ balkone, kur atsidūrė, radęs „evente“ adresą ir pasakęs jį „Uber“ vairuotojui. Jis atkeliavo, taip ir nepastebėjęs, kur keliauja ir kad keliauja.

Svarstau apie nematomą diasporos dalį – tą, kuri nei čia, nei ten. Apie keliautojus, kurie nebūna arba retai būna namie, Lietuvoje, tačiau dar nėra gavę kitos šalies pilietybės ar net tapatybės. Apie žmones, su kuriais prasilenki oro uostuose, atpažindamas iš žvilgsnio ir kalbos. Apie tuos feisbuko draugus, kuriuos užkalbindama internete visuomet paklausiu: kur tu dabar esi? Kartais galvoju: o jie patys bent žino?

Visai neseniai, užsukusi į vieną Kauno prekybos centrų („Akropolį“), išgyvenau *déjà vu*. Bet nepasijutau ir vėl prekybos centre, kur jau esu buvusi. Pasijutau ir vėl oro uoste, pakeliui į Helsinkį gal, o galbūt net Singapūre. Švarūs koridoriai blizgančiomis grindimis, šurmulys ir foninė muzika, žvalgymasis po vitrinas karščiuojančiomis akimis, bet lyg ir neturint kur dėti laiko… tai atrandama oro uostuose. Bet kuriame dideliame oro uoste gali pasijusti tarsi savo miesto prekybcentryje, kitaip tariant, tarsi namie.

Tik ar galima save laikyti iškeliavusiu, jei vis dar tebesisuki tame pačiame prekybos rūme? Ar galima vadintis pasaulio mačiusiu, atradusiu kai ką nauja, jeigu vartai to paties prekinio ženklo drabužį su ta pačia nuolaida – tik kitame planetos pusrutulyje? Ar gali girtis, kad ragavai įvairių skonių, jei tik visur išbandei tos pačios tautybės virėjų gaminamą *curry*, užgerdamas „Coca-Cola“?

Sociologas Zygmuntas Baumanas knygoje „Globalizacija. Pasekmės žmogui“

(1998) rašo apie tai, kaip lokalioji, sėslioji, tautinė bendruomenė traukia savo tikru, o gal įsivaizduojamu, saugumu. Tai uroborinis šeimos glėbys, kuris vienu metu ir saugo, ir žudo tuo savo hermetiškumu, neleisdamas išeiti iš komforto zonos ir keistis, susidūrus su kitomis kultūromis.

Ten pat Z. Baumanas kalba apie kosmopolitais save vadinančius asmenis, apie „mobilius žmones“, paprastai turinčius aukštesnes pajamas, susitvarkiusius gyvenimą taip, kad didžiąją dalį laiko galėtų praleisti oro uostuose, viešbučiuose ir turistams skirtuose restoranuose, kurie visame pasaulyje suvienodėję ir nebepriklauso jokioms kultūroms.

Viena anekdotinė situacija – kai Paryžiuje senokai gyvenančio virtuvės šefo iš Amerikos kiti amerikiečiai labai prašė nurodyti, kurie restoranai būtų tikrai prancūziški, skirti ne turistams, šis atšovė, kad adresų išduoti net neketina: jei tuose vietiniuose restoranuose ims lankytis amerikiečiai, plūstantys Paryžiun ordomis ieškoti autentiškumo, tai tie restoranai praras autentiškumą… Turistai tarsi termitai – suėda tai, ko net nepastebi ir neįvertina. Jiems tai tiesiog pigus kultūrinis maistas.

Kosmopolitų pasaulis – tai pasaulis „tarp“ lokalumo ir globalumo. Žmonės, apsigyvenantys „tarp“, pro viešbučio langą stebi žemesnes pajamas turinčius varguolius, priklausančius kitai kastai. Bet tie sėslieji priversti kabintis į savo kultūrą ir tik tol, kol jie kabinasi, kosmopolitams yra įdomūs savitumu.

Šiuo metu pati nesu „tarp“. Labiau priskirčiau save prie tų, kurie sėdi namie ir kuriems uždarytas langelis pasaulin. Ilgiau pagyvenus Lietuvoje su minimaliu atlyginimu, kai nebegali sau leisti spontaniškai nusipirkti bilieto ir „paskraidyti“, apima nerimas, kad gal jau niekada nebegalėsi panaršyti po oro uosto knygyną ir įsigyti taip ilgai lauktos knygos anglų kalba… Klaustrofobiškas jausmas, kurio nemėgsta mano vidinė kosmopoliška pusė.

„Naujasis elito eksteritoriškumas išgyvenamas kaip svaiginanti laisvė, o visų kitų teritoriškumas jaučiamas vis mažiau kaip gimtieji namai, o vis labiau kaip kalėjimas – juo labiau žeminantis, juo labiau akis bado tų kitų laisvė judėti“, – tęsia Z. Baumanas. Tai apie mane – šiomis dienomis man akis išties bado kitų laisvė…

Kosmopolitai yra keista emigrantų rūšis. Jie negyvena lokaliai, bet kas tuomet yra gyvenimas globaliai? Ar tai gali būti tas mobilus gyvenimas oro uostuose?

Trumpam nusėdant savo namuose, bet, nespėjus nuvalyti dulkių ir išmesti nuvytusių gėlių vazonų, spausdinamas naujas paskutinės minutės pasiūlymo bilietas ir vėl taksi veža į oro uostą, ir net nebežiūrima pro lėktuvo langą į skausmingai pažįstamą daugiabučių rajoną iš viršaus. Tokie paukšteliai nevadina savęs lietuviais iš Rytų Europos, nevadina savęs ir emigrantais, nes juk nedeklaravo savo išvykimo. Jie reziduoja tarp čia ir ten, tarp visur ir niekur.

Bet ir juos turime įtraukti į pasaulio Lietuvos piliečių skaičių. Turime įsivaizduoti ir priskirti savo visuomenei tuos kompleksus ir traumas, kurias jie vežiojasi lagaminuose. Visai neblogai būtų ir perimti iš jų bagažą – ne daiktus, ne drabužius, ne valiutą – patirtį, kurią jie parsiveža namo, į posovietinę erdvę.

Jau girdžiu, kaip kosmopolitas man prieštarauja: „Aš neturiu traumų, aš ne posovietikas!“ Naująją savo tapatybę jis nusipirko per išpardavimą Frankfurto oro uoste. Toji tapatybė jam leidžia nebalsuoti gimtojo miesto savivaldybės rinkimuose, bet ir nesuteikia balso Niujorko mero rinkimuose. Nebėra laiko gilintis į Žirmūnų daugiabučių kiemo naujienas, rašyti peticijas dėl akiplėšiškai nupjauto klevo, po kuriuo jaukiai sėdėdavo tiek seni, tiek jauni. Nėra laiko ir noro žiūrėti televizorių, kurio kanalizacinis srautas nuodija smegenis tiems, kurie taip ir netapo mobilūs. Bet skaityti „London Review of Books“ taip pat neapsimoka – tam reikia ramaus sekmadienių laiko knygomis užgriozdintos svetainės prietemoje. Knygomis neužsigriozdinsi, kai gyveni keliaudamas su visu savo gyvenimu lagaminuose. Įsivaizduoji, kad esi „dharmos valkata“, nenuorama nuotykių ieškotojas, kada nors išleisiantis memuarus apie savo nepaprastą istoriją. Tavo gyvenimas – tai knyga. Tokia pat, kaip ir kitų kosmopolitų.

Nejudantys keliautojai. Pakylantys nuo sofos, bet nutupiantys lėktuvo sėdynėje. Besimėgaujantys savo „kosmopolitine tapatybe“ tol, kol greta neatsisėda britas, nesvarbu, kokiu odos atspalviu, bet užtat su aiškiai girdimu akcento atspalviu, kurį atpažinęs kitas britas po pirmojo sakinio šūkteli: „Mes iš to paties miesto rajono, ar ne?“

Kai ėmiau dažnai girdėti terminą „pokolonijinis pasaulis“, nesupratau, kur tame pasaulyje esame mes, mūsų mažoji šalis. Aišku viena: mes tikrai galime būti ramūs dėl to, kad nebuvome kolonistai. Kad ir kaip būtų smagu įsijausti į šalies, kuri turi kolonijų visame pasaulyje, piliečių vaidmenį, tokie gali tapti nebent tik mūsų vaikai. Taip, galime padovanoti pokolonijiniam pasauliui savo kūną ir kraują, savo talentus ir gebėjimus, savo patirtis ir svajones. Tas pasaulis ir draugiškas, ir

ciniškas. Kaip nuoširdus, geranoriškas kapitalistas, laisvalaikiu lankantis labdaros renginius ir dosniai žeriantis pinigus, ką tik išvogtus iš žemesnės kastos žmonių, į skrybėlę, kurios turinys padės išgyventi žemesnės kastos žmonėms. Paprastai tie, kurie geba užkalti daug turto, suvokia, kad tai padaryti padeda ne altruizmas, o egoizmas. Padeda net psichopatiškas verslo ryklio požiūris į žmoniją – tai, kaip sakoma, jūsų CV privalumas.

„Pavergtoms arba sutrikdytoms tautoms neliko nieko kito, kaip priimti šiuos įpirštus pakaitalus arba, jei nebuvo linkusios to daryti, mėginti iš dalies prie jų prisitaikyti, kad įstengtų su jais čia pat kovoti. Kai nėra tokios jėgų santykio disproporcijos, visuomenės ne taip lengvai pasiduoda; jų *Weltanschauung* artimesnė pasaulėžiūrai vargingų Rytų Brazilijos genčių, su kuriomis pavyko susigyventi etnografui Curtui Nimuendaju: tenykščiai gyventojai, kiekvienąkart jam grįžus pas juos po išvykų į civilizuotą pasaulį, vis raudodavo iš gailesčio, pagalvoję apie kančias, kurias jam teko išgyventi toli nuo jų kaimo – vienintelės vietos, kur, jų įsitikinimu, vertėjo nugyventi gyvenimą.“ (Claude Levi-Strauss, „Rasė ir istorija“)

Galime nelaikyti savęs „pavergtąja tauta“, nes tokie jau nebesame – bent išoriškai, – bet dažnai elgiamės, tarsi būtume sutrikdyti. Tačiau, kaip tie Australijos ar Amerikos aborigenai, jau seniai nebeturime pasirinkimo. Mus užplūdo ir persmelkė globalėjanti kultūra dar tada, tarpukariu, kai ėmė transliuoti pirmasis radijas. Lokalios kultūros išsaugojimu galime pasirūpinti dažniau namuose įsijausdami į savąją kultūrą ir taip išlikdami saviti. Bet kalbame tik apie išsaugojimą, o ne užkonservavimą. Kalbame apie takumą ir mobilumą, ir dėsningą įvairių kultūrų maišymąsi.

Kalbame apie nejudančius keliautojus todėl, kad anksčiau ar vėliau jie išsirenka vietą ir nusėda. Tuomet jiems iškyla klausimas „kas aš esu?“ – ir Lietuva neturėtų atmesti jų klausimo. Tai liečia ir dvigubos pilietybės, ar kitaip – pilietybės išlaikymo, klausimą. Liečia giliai iš pašaknų.

Kalbame todėl, kad beveik kiekvienai pasaulyje apsigyvenusiai lietuvių bendruomenei anksčiau ar vėliau iškyla klausimas: kaip įtraukti naujus narius? Kaip pakviesti ir išlaikyti juos ir jų vaikus? Kosmopolitiški, po pasaulį vis labiau sklindantys mūsų piliečiai – ir to sustabdyti atvira demokratiška valstybė niekaip negali – galėtų tapti mūsų organizuotos diasporos dalimi. Jeigu suprastume juos. Na, bent pabandytume suprasti.

pasauliolietuvis.lt
„Lietuvybė pasaulyje“
Mielai pasidalysime svetainėje skelbiamais tekstais ir nuotraukomis, tik prašome nurodyti informacijos šaltinį ir autorius.